

EBÜ HAFS el-HADDÂD

lan ârif namazını bitirmeden bunun haz-
zını içinde hisseder. Dünyada zevki olma-
yan bir amelin âhirette sevabı olmaz.

Ebû Hafs'ın zühd anlayışı da bu ko-
nuda sûfiler arasında yaygın olan kana-
atten farklıdır. Ona göre hakiki zâhid
dünyayı ne över ne de kötüler. Dünya
kendisine yönelince sevinmez, uzakla-
şınca üzülmaz. Dünya tasasını içinden
atıp rahata kavuşan zâhid değildir. Ger-
çek zâhid dünya tasasını attıktan sonra
âhiret için yorulan kişidir. Zühd elde avuç-
ta değil kalpte bulunur. Her zaman Al-
lah'a ihtiyaç duymak, sünnete bağlı kal-
mak ve helâl rızık yemek tasavvufun esa-
sını teşkil eder. Kerâmetle desteklendi-
ği halde bunun farkında olmayan kişi
velîdir.

İbn Ebû Hâtim, Ebû Hafs'ın rivayet
ettiği hadislerin yazılabileceği, ancak de-
lil olarak kullanılamayacağı kanaatin-
dedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VI, 235,
236; Sülemî, *Risâletü'l-Melâmetiyye* (nşr. Ebû'l-
Alâ Afîfî), Kahire 1364/1945, s. 86-120; a.mlf.,
Tabakât, s. 115-122; Ebû Nuaym, *Hilye*, Kahi-
re 1932-38, X, 229; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XII,
211; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 224
vd.; Kuşeyrî, *er-Risâle* (trc. Tahsin Yazıcı), İstan-
bul 1966, s. 61 vd.; Herevî, *Tabakât* (nşr. Abdül-
hay Habîbî), Kâbil, ts., s. 95-102; Attâr, *Tezki-
retü'l-evliyâ*, Leiden 1905, I, 322-335; İbnü'l-
Cevzî, *Şifâtü's-sâfıye*, Beyrut 1399/1979, IV, 118-
121; Zehebi, *A'lâmü'n-nübela*, XII, 510; a.mlf.,
el-İber, II, 31; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâ-
hire*, III, 41, 66; Câmî, *Nefehât*, s. 57; Lâmiî, *Ne-
fehât Tercümesi*, İstanbul 1270, s. 111; Şa'râ-
nî, *eş-Tabakât*, Bulak 1276, I, 96; Münâvî, *el-
Kevâkib*, I, 257; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 150;
III, 99; M. Molé, *Les Mystiques musulmans*, Pa-
ris 1965, s. 72-77; Schimmel, *Mystical Dimen-
sions of Islam*, s. 86-87; J. Chabbi, "Abû Hafs
Haddâd", *Elr*, I, 293-294.

TAHSİN YAZICI

EBÜ HAFS el-HİNTÂTÎ

(أبو حفص الهنتاتي)

Ebû Hafs Ömer b. Yahyâ
b. Muhammed el-Hintâtî
(ö. 571/1175-76)

Muvahhidler Devleti'nin
kurucularından.

Aslen Mağrib-i Aksâ'daki (Fas-Moritan-
ya) büyük Berberî kabilelerinden biri olan
Masmûde'nin Hintâte (İnt) koluna men-
suptur. Muvahhidler'in önderi İbn Tü-
mert'in davetini kabul ederek bu hare-
ketin "cemaat" ve "muahacirler" adları-
yla anılan ilk on kişisi arasına girdi (514/
1120-21). Ebû Hafs'ın güçlü bir kabilenin

mensubu olarak Muvahhidler'in başlat-
tığı harekete katılması, daha ilk merha-
lesinde bu harekete önemli bir askerî
destek sağladı.

Ebû Hafs tavizsiz politikasıyla tema-
yüz etti. Bu tavrı kendisini, Muvahhid-
ler'in gerçek kurucusu Abdülmü'min el-
Kûmî'nin (1130-1163) sağ kolu ve idare-
nin ondan sonraki ikinci adamı mevkine
yükseltti. Bu arada şûrâ heyetinin baş-
kanlığını üstlendi. Hatta Abdülmü'min'den
sonra halifelîğe onun getirilmesinin
kararlaştırıldığı, ancak bu hakkından Ab-
dülmü'min'in oğlu lehine feragat ettiği
rivayet edilmektedir.

Ebû Hafs, Abdülmü'min'in yakını ol-
masına rağmen İbn Tümert'in koyduğu
ilkelerden sapmalar olduğunu hissettiği
zaman onu tenkit etmekten çekinmez-
di. Abdülmü'min döneminde Murâbit-
lar'a karşı düzenlenen birçok askerî se-
fere kumandanlık eden ve bu sayede
bir kısım Murâbit topraklarını Muvah-
hidler Devleti'nin sınırları içine katmış
olan Ebû Hafs 526'da (1132) Celâve'yi
aldı ve 538'de (1144) Fas'ın zaptıyla gö-
revlendirildi. 539 (1145) yılında Abdül-
vâdiler'in, Benî Versifin'in ve diğer bazı
Berberî hânedanlarının itaat altına alın-
masına katkıda bulundu. Bir yıl sonra
da Bergavâta kabilisinin yurdunu ele
geçirdi. Bu seferleri sırasında onun Mu-
râbitlar'a karşı son derece sert davran-
dığı görülür. Bunda, şeyhi İbn Tümert'in
Murâbitlar'ı hedef alan, bu arada onları
putperestlikle suçlayacak kadar ileri gi-
den tenkitlerinin yanında kabilecilik an-
layışının da rolü olmuştur.

Abdülmü'min'in yerine önce oğlu Ebû
Abdullah Muhammed'in, daha sonra da
diğer oğlu Ebû Ya'kûb Yûsuf'un vâliht
tayin edilmesini teklif eden ve böylece
Muvahhidler'in hânedanlığa dönüşme-
sini sağlayan kişi de rivayete göre Ebû
Hafs'tır. Böylece Ebû Hafs, o zamana
kadar taviz vermeden savunduğu şeyhi
İbn Tümert'in prensiplerinden birine ay-
kırı hareket etmiş oluyordu. Zira şeyhi-
ne göre devletin bir aile tarafından de-
ğil şûrâ meclisinin seçeceği ehil kimse-
ler tarafından idare edilmesi esastı.

Ebû Hafs'ın devlet adamı ve kuman-
dan olarak Abdülmü'min dönemindeki
nüfuzu Ebû Ya'kûb Yûsuf devrinde de
devam etti. 564'te (1169) bir ordunun
başında cihad için Endülüs'e geçti. Ba-
talyevs'i (Badajoz) istilâ eden Portekizli-
ler'i buradan kovdu. Onun bu başarısı
gerek Endülüs gerekse Kuzey Afrika'da
büyük sevinç uyandırdı. Ardından Mu-

vahhid idaresine girmemekte direnen
ve Doğu Endülüs'ün tamamını kontro-
lünde tutan İbn Merdenîş'in itaat altı-
na alınması için yapılan seferlere katıldı.
Daha sonra da Kastilyalılar'a karşı yü-
rütülen cihad faaliyetlerine iştirak etti.

Ebû Hafs, Muvahhidler'in yıkılışından
sonra kurulan Hafsîler hânedanının da
atasıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 576, 579, 580; XI,
156, 311; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, Tı-
vân 1956, IV, 25; İbnü'l-Hatîb, *el-İhâta*, I, 277;
İbn Haldûn, *el-İber*, VI, 228, 305; Muhammed
el-Bâcî el-Mes'ûdî, *el-Hulâşatü'n-Nakiyye fî
ümera'î İfrîkiyye*, Tunus 1283, s. 56; *el-Hule-
lû'l-Mevşîyye fî zikri'l-aḥbârî'l-Merrakûşîyye*
(nşr. S. Allûş), Rabat 1936, s. 79; Ebû Bekir b.
Ali es-Sanhâcî, *Aḥbârü'l-Mehdî b. Tümert ve
bidâyetü devleti'l-Muvaḥḥidîn*, Rabat 1971, s.
37, 50, 59-60, 65, 67-68, 82, 84-85, 88; R.
Brunschvig, *La Berberie occidentale sous les
Hafsides*, Paris 1940, I, 13-16; M. Abdullah İnân,
*Asrû'l-Murâbitîn ve'l-Muvaḥḥidîn fî'l-Mağrib
ve'l-Endelûs*, Kahire 1383-84/1964, I, 240, 257,
260, 265, 279; II, 11, 18, 22, 34-35, 39-40, 42,
44, 46, 48, ayrıca bk. İndeks; Ch. A. Julien, *His-
toire de l'Afrique du Nord Tunisie-Algérie-Ma-
roc*, Paris 1980, II, 100-101, 105-106, 112, 135;
René Basset, "İbn Tümert", *IA*, V/2, s. 831-
833; E. Lévi-Provençal, "Abd al-Mu'min", *El*²
(İng.), I, 78-79; a.mlf., "Abû Hafs 'Umar b. Yaḥ-
yâ al-Hintâtî", *a.e.*, I, 121-122; J. F. P. Hop-
kins, "İbn Tümart", *a.e.*, III, 958-960.

MEHMET ÖZDEMİR

EBÜ HÂMİD el-GİRNÂTÎ

(أبو حامد الغرناطي)

Ebû Hâmid Muhammed
b. Abdîrahmân (Abdirrahîm)
b. Süleymân el-Mâzinî el-Girnâtî
(ö. 565/1169)

Endülüslü coğrafyacı ve seyyah.

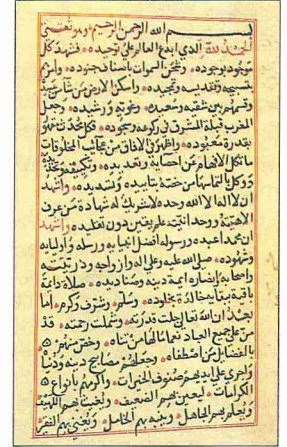
473'te (1080-81) Girnata'da (Granada)
doğdu ve ilk öğrenimini burada yaptı.
İlim tahsil etmek ve çeşitli ülkeleri ge-
zip görmek maksadıyla Endülüs'ten Do-
ğu'ya giden seyyahlara bir örnek teşkil
eden Ebû Hâmid'in hayatına dair bilinen-
ler, tabakat kitaplarından ziyade eser-
lerinde kendisi hakkında verdiği olduk-
ça az sayılabilecek mâlumata dayanmak-
tadır. 508 (1114-15) yılında Mısır'a gitti
ve bir müddet sonra Endülüs'e döndü.
1117'de bu defa Sicilya'ya gitmek üze-
re Endülüs'ten ayrıldı. Sardunya ve Sicil-
ya adalarına uğradıktan sonra Mısır'ın
İskenderiye şehrine ulaştı. Buradan Ka-
hire'ye geçti; bu sırada Kahire'de bulu-
nan ve kendisi gibi Endülüslü olan meş-
hur âlim Ebû Bekir et-Turtûşî'nin ders-

lerine devam etti. 1122'de Dimaşk, Ba'lebek ve Tedmür'ü (Palmira) gezdi. 1123 yılında Bağdat'a gitti. Burada iki Abbâsi vezirinin, Avnüddin İbn Hübeyre ile (Yahyâ b. Muhammed eş-Şeybânî) oğlu Muhammed b. Yahyâ'nın maddî ve mânevî desteğini gördü; daha sonra Bağdat'tan ayrılarak Asya ve Doğu Avrupa istikametine yeniden seyahate çıktı. 1130'da İran üzerinden Kafkasya ve Yukarı Volga bölgelerine ulaştı. 1135-1136 yıllarında Bulgar topraklarını ve Macar hâkimiyetindeki Başkırt bölgesini dolaştı ve buradaki müslümanlara dinî bilgiler öğretti. Ardından Bağdat'a dönmek için yola çıktı. Karadeniz ve Azak denizini geçerek Ukrayna'ya ulaştı. Derbend üzerinden Hârizm'e girdi. Buhara, Merv, Nîşâbur, İsfahan, Rey ve Basra'yı gezdi. Bağdat'a dönmekten önce hac farzasını yerine getirmek üzere Mekke ve Medine'ye gitti. Daha sonra kuzeye doğru Necid çölünü geçip güneyden Irak'a girdi. Bu sırada hâmisî Avnüddin İbn Hübeyre Irak'ın gerçek hâkimiydi. Bağdat'a döndüğünde oldukça yaşlanmıştı ve Başkırdistan'da bıraktığı büyük oğlu Hâmid ile ailesini çok özlemişti. Onları görmek üzere hâmisinden, Anadolu'dan geçmek için Selçuklu Sultanı I. Mesud'dan izin alma-

sını istedi. Ancak bu isteğine cevap almadan Musul'a gitti. 1161'de Musul'da bulunuyordu. Meşhur bilgin Muinüddin el-Erdebîlî'nin ricası üzerine *Tuḥfetü'l-elbâb* adlı eserini Musul'da tamamlayıp (Mart 1162) Halep'e geçti. Burada bir yıl kaldıktan sonra, anavatanları olduğu için bütün Endülüslüler'in gönlünde müstesna bir yeri olan Dimaşk'a döndü ve Safer 565'te (Kasım 1169) burada vefat etti. Çok zeki ve mütevazî bir insandı.

Eserleri. Ebû Hâmid gezip gördüğü yerler hakkında iki eser kaleme almıştır. 1. *el-Muğrib (el-Mu'rib) 'an ba'zî 'acâ'ibi'l-Mağrib. Nuḥbetü'l-ezhân fî 'acâ'ibi'l-buldân* ve *'Acâ'ibü'l-maḥlûkât* adlarıyla da bilinen ve 1155'te tamamlanan eser Avnüddin İbn Hübeyre'ye takdim edilmiştir. *el-Muğrib*, Endülüslüler'in ilginç ve yazara göre üstün yerleri hakkındaki açıklamaları, astronomi, astroloji ve tarihle ilgili bazı görüşleri, ayrıca müellifin gezdiği Orta Asya, Doğu Avrupa ve öteki bazı ülkelerin ilgi çekici yerleri, insanları, hayvanları hakkındaki şahsî müşahedelerini ve bu arada bazı efsanevî bilgileri ihtiva etmektedir. Eserde çok sayıda şiire de yer verilmiştir. Müellif, eserin çeşitli yerlerine serpiştirdiği bu şiirleri sırf metni güzelleştirmek ve daha cazip hale getirmek için değil ilmî beyanlarını veya faraziyelerini örneklemek ve desteklemek için de kullanmıştır. Bir eseri şiirlerle bezeme ve besleme, dilcilerin ve edebiyatçıların sıkça başvurdukları bir tarz olmakla beraber bu husus, Ebû Hâmid'e kadar Ortaçağ İslâm coğrafyacıları arasında pek görülmez. Bir başka açıdan bakıldığında bu şiir parçalarının, Câhiliye döneminden Abbâsîler'e kadar Araplar'ın kâinat, dünyanın şekli, yıldızlar ve bunların gerek sıcaklık soğukluk, yağış kuraklık, rüzgârlar gibi atmosfer olayları, gerekse insanın davranışları üzerindeki tesirleri hakkındaki inanç ve kanaatlerini tesbihte yarayan çok önemli bir malzeme yığını niteliğinde olduğu görülür. Madrid'de Real Academia de Historia Kütüphanesi'ndeki yazma nüshası C. E. Dubler tarafından İspanyolca'ya kısmen tercüme edilerek Arapça orijinaliyle birlikte yayımlanan (*Ebû Hâmid el-Granadino y su relación de viaje por tierras eursiáticas*, Madrid 1953) eseri daha sonra da Ingrid Bejarano yine İspanyolca tercümesiyle birlikte neşretmiştir (*al-Mu'rib 'an Ba'zî 'Aya'ib al-Mağrib [Elogio de Al-gunas Maravillas del Magrib]*, Madrid 1991). 2. *Tuḥfetü'l-elbâb ve nuḥbetü'l-*

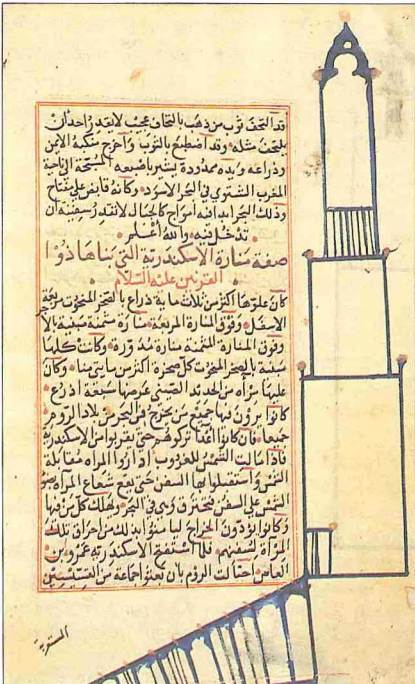
Ebû Hâmid
el-Girnâtî'nin
Tuḥfetü'l-
elbâb adlı
eserinin
ilk sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Esad Efendi,
nr. 3148)

a'câb ('icâb, 'acâ'ib). Dört bölümden meydana gelen ve başta İstanbul kütüphaneleri olmak üzere (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3127; Esad Efendi, nr. 3148) dünyanın çeşitli kütüphanelerinde yazma nüshaları bulunan eser neşredilmiştir (Gabriel Ferrand, "Le Tuḥfat al-albâb de Abû Hâmid al-Andalusî al-Girnâtî", JA, CCVII [1925], s. 1-148, 193-304). Ebû Hâmid'in bu iki eseri dışında başka bir kitap yazıp yazmadığı bilinmemekte, ona nisbet edilen bazı eserlerin ise başkalarına ait olduğu tahmin edilmektedir.

Müellif sade bir üslûpla kaleme aldığı eserlerinde seyahatlerini masal gibi anlatmayı tercih etmiştir. Meselâ Mısır'da çok büyük bir yılan gördüğünü, Bulgar topraklarında 4 metreden uzun bir devle karşılaştığını, Gırnata yakınındaki bir caminin avlusunda bulunan bir zeytin ağacının aynı gün içinde çiçek açıp ürün verdiğini, Yemen'de yarısı insan, yarısı hayvan şeklinde bir kabilenin yaşadığını söyler. *el-Muğrib*'de hayal-gerçek karışımı olaylara tarih sırasına bakılmadan yer verildiği halde *Tuḥfetü'l-elbâb* daha ustaca düzenlenmiştir. Bununla beraber her iki eseri de belirli bir sınıfa sokmak güçtür. Çünkü bunlar ne bir seyahatnâme ne de bir coğrafya kitabı özelliğini taşımaktadır. Müellifin kitaplarında yer verdiği zoolojik gözlemleri ve Rusya'da yapılan ilk kayak sporuyla ilgili kayıtları çok önemlidir. Ancak araya uzun hikâyeler koyduğu için tarihçiler bu eserleri dikkatle değerlendirmemişlerdir. İspanyol şarkiyatçı Cesar Dubler, Ebû Hâmid'i Herodot ile karşılaştırdı ve her ikisinin de bilgi verme ve eğitme yolunu seçtiklerini ve kendi dönemlerinin folklor mirasını değerlendirdiklerini söyler. Onun daha sonraki dönemlerde yaşayan Arap kozmografyacıları üzerinde önemli

Ebû Hâmid el-Girnâtî'nin *Tuḥfetü'l-elbâb* adlı eserinden bir sayfa (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3148, vr. 15^b)

tesirler bırakan bu iki eseri, XII. yüzyıl-da Endülüs'ten Doğu Avrupa'ya, Orta Asya'dan Arap yarımadasına kadar ge-zip gördüğü yerler hakkında çoğu ken-di şahsî müşahedelerine dayanan bilgi-ler ihtiva etmesi sebebiyle ayrı bir öne-me sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA:

Ebû Hâmid el-Girnâtî, *Tuhfetü'l-elbâb ve nuḥbetü'l-a'câb*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3127; Esad Efendi, nr. 3148; a.mlf., *el-Muğ-rib 'an ba'zı 'acâ'ib il-Mağrib: Ebû Hâmid el-Granadino y su relación de viaje por tierras eurasiáticas* (nşr. C. E. Dubler), Madrid 1953; Makkarî, *Nefḥu't-tib* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1949, III, 5-6; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1127-1128; F. Pons Boigues, *Ensayo bio-bibliográfico sobre los historiadores y geógrafos arabigoespañoles*, Madrid 1898, s. 229-230; Brockelmann, *GAL*, I, 628-629; *Suppl.*, I, 877-878; A. G. Palencia, *Târḥu'l-fikr il-Endelüst* (trc. Hüseyin Münis), Kahire 1955, s. 312; I. Krachkovsky, *Târḥu'l-edebî'l-coğrafi el-'Ara-bî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşim), Moskova-Leningrad 1957, I, 295-298; Sarton, *Introduc-tion*, II/1, s. 412; Ömer Ferruh, *Târḥu'l-edeb*, V, 390-398; G. Ferrand, *Etudes sur la géograph-ie arabo-Islamique* (nşr. Fuat Sezgin), Frank-furt 1986, s. 1-260; J. Vernet, *La cultura his-panoarabe en Oriente y Occidente*, Barcelona 1987, s. 223-256; I. B. Escanilla, *Abû Hâmid al-Garnâtî: Estudio de su obra cosmográfica* «*al-Mu'rib 'an ba'd 'acâ'ib al-Mağrib*» (dok-tora tezi, 1987), Universidad de Barcelona, nr. 175; a.mlf., «Los Versos adésotas en la ob-ra Al-Mu'rib 'an ba'd 'acâ'ib Al-Mağrib de Ebû Hâmid Al-Garnâtî», *Sharq al-Anda-lus*, sy. 8, Alicante 1991, s. 61-72; I. Hrbek, «Ein Arabischer Bericht Über Ungarn» (Abû Hâmid al-Andalusî al-Garnâtî, 1080-1170), *AOH*, V (1955), s. 205-230; Hüseyin Münis, «el-Cuğrâ-fiyye ve'l-cuğrâfiyyûn fi'l-Endelüs: Mu'âşî-rû'l-İdrîsî», *Şahîfetü Ma'hedî'd-dirâsâtî'l-İs-lâmiyye fi Madrid*, sy. 11-12, Madrid 1963-64, s. 27-83; F. el-Mansoury, «Abû -Ḥamidi The Twelfth Century Granadan Traveller», *Inter-national of Islamic and Arabic Studies*, I/5, Indiana 1988, s. 43-58; E. Lévi-Provençal, «Abû Ḥâmid al-Ḡarnâtî», *EI²* (İng.), I, 122.

MEHMET ÖZDEMİR

EBÛ HÂMİD el-HÂRZENCİ

(bk. BÜŞTİ).

EBÛ HÂMİD el-İSFERÂYİNİ

(bk. İSFERÂYİNİ, Ebû Hâmid).

EBÛ HÂMİD el-KUDSİ

(bk. İBN ZAHİRE).

EBÛ HÂMİD el-MERVEZİ

(bk. MERVEZİ, Ebû Hâmid).

EBÛ HAMZA eş-ŞÂRİ

(أبو حمزة الشاري)

Ebû Hamza el-Muhtâr
b. Avf b. Süleymân
el-Ezdî eş-Şârî el-Hâricî
(ö. 130/748)

Emevîler devrinde Mekke
ve Medine'yi işgal eden
Hâricî lideri.

Basra'da doğdu. Hâricîler'in İbâziyye koluna mensuptur. Diğer Hâricîler gibi Ebû Hamza da mevcut idareye karşı bay-rak açmıştı. Her fırsatta Emevîler aley-hinde faaliyet gösterir, bu sebeple de cezaya çarptırılırdı. Fakat yine de her yıl hacca gider ve fikirlerini halka anlatma-ya çalışırdı. Basra'daki İbâzî imamı Ebû Ubeyde Müslim b. Ebû Kerîme et-Temî-mî, Ebû Hamza'yı 128 (747) yılı hac mev-siminde halkı Emevî yönetimine karşı tahrik etmek üzere Mekke'ye gönderdi. Ebû Hamza Mekke'de Hadramut'un ile-ri gelenlerinden Abdullah b. Yahyâ el-Kindî ile tanıştı. Abdullah onun sözlerin-den çok etkilendi ve kendisini Hadra-mut'a davet etti. Ebû Hamza Basralı ar-kadaşı Belc b. Ukbe el-Ezdî ile beraber Hadramut'a gitti ve orada Abdullah b. Yahyâ'ya halife olarak biat etti (129/746-47). Bu tarihten itibaren "tâlibü'l-hak" lakabıyla meşhur olan Abdullah b. Yah-yâ, Ebû Hamza, Ebrehe b. Sabbâh ve Belc b. Ukbe'yi yaklaşık 1000 kişilik bir kuv-vetle Mekke'ye gönderdi. Ebû Hamza 7 Zilhicce 129 (19 Ağustos 747) tarihinde Mekke'ye girdi. Burada okuduğu meş-hur hutbesinde Hâricîler'in halifeler hak-kındaki kanaatlerini bildirdi. O yılın hac emîri olan Medine Valisi Abdülvâhid b. Süleyman b. Abdülmelik, Ebû Hamza ile görüşerek hac ibadeti boyunca olay çı-karılmasını konusunda onunla anlaşlık-tan sonra Medine'ye döndü (Wellhausen, s. 83) ve buradan onların üzerine Emevî ailesine mensup Abdülazîz b. Amr b. Os-man kumandasında 8000 kişilik bir or-du gönderdi. Ebû Hamza Mekke'yi kontrol altına aldıktan sonra Belc b. Ukbe'yi burada bırakıp Medine'ye hareket etti. 9 Safer 130 (19 Ekim 747) Perşembe gün-ü Kudayd yakınında Emevî kuvvetleriyle karşılaştı. Medineliler'e, Emevîler aley-hine başlattığı bu harekâta kendisini desteklemeleri gerektiğini anlattı ve on-lara iyilikle yaklaştı. Ancak atılan okla adamlarından biri öldürülünce savaşa girdi. Yapılan savaşta Emevîler mağlûp oldu ve başta kumandan Abdülazîz ol-mak üzere pek çok kişi hayatını kaybetti.

Kendisine Medine yolu açılan Ebû Ham-za, 13 Safer 130 (23 Ekim 747) tarihin-de hiçbir mukavemetle karşılaşmadan şehre girdi (bazı kaynaklarda savaşın 23 Safer 130'da [2 Kasım 747] cereyan ettiği kaydedilmektedir [Fığlalı, s. 93]).

Ebû Hamza Medine'de yaklaşık üç ay kaldı. Buradaki vaaz ve hutbelerinde Me-dineliler'in Hâricîler gibi Emevîler'e düş-man olmaları gerektiğini anlattı ve geç-mişte herkesin Hz. Peygamber'e muha-lefet ettiği dönemde onların atalarının Resûl-i Ekrem'i bağrına bastıklarını ha-tırlattı.

Bu gelişmeler üzerine Emevî Halifesi II. Mervân, 130 yılı Cemâziyelevvel baş-larında (Ocak 748) Abdülmelik b. Atıyye es-Sa'dî kumandasındaki büyük bir or-duyu Medine üzerine gönderdi. Ebû Ham-za halifenin ordusunu Vâdilkurâ'da kar-şıladi. 15 Cemâziyelevvel 130 (21 Ocak 748) tarihinde cereyan eden savaşta Hâricîler'in büyük bir kısmı kılıçtan ge-çirilirken Ebû Hamza otuz yakınıyla Mek-ke'ye kaçmayı başardı. Abdülmelik b. Atıyye Medine'ye girince halkın Ebû Ham-za'nın Mufaddal kumandasında bırak-mış olduğu diğer Hâricîler'i de bertaraf ettiğini gördü. Daha sonra Mekke üze-rine yürüyerek Ebû Hamza'yı ve çok sa-yıda taraftarını öldürttü. Ebû Hamza'nın başını kestirip II. Mervân'a gönderdi.

Ebû Hamza dinî ilimlere vâkıf bir âlim, iyi bir hatip ve kumandan, intikam duy-gularıyla dolu bir insandı. Özellikle fu-huş ve içkiye karşı sert tedbirlerin alın-masını istiyordu. Bundan dolayı şahıs-la-rın nüfuz ve kimliğine bakmadan içki içenlere şer'î dayak cezasını uygulayan Hz. Ömer'e hayrandı. Hicaz ve merkezî Arabistan'da İbâzîlik onun varisiyle ya-yılmaya başlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

Halife b. Hayyât, *et-Târḥ*, Riyad 1985, s. 384-394; Cāhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, II, 109-112; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 224; Taberî, *Târḥ* (Ebû'l-Fazl), VII, 348, 374-376, 394-395, 396-399; İbn Düreyd, *el-İstikâk*, s. 498; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, XXIII, 229; Şemmâhî, *Kitâbü's-Siyer*, Kahire 1310, s. 88, 90, 98-101; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 380; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, Beyrut 1986, IV, 297, 314-315, 320; Fâsî, *el-'İkdû's-şemîn*, I, 153-159; İbn Fehd, *Gâyetü'l-merâm*, I, 286-296; E. Ruhi Fığlalı, *İbâdiye'nin Doğuşu ve Görüşleri*, An-kara 1983, s. 90-94, 115; J. Wellhausen, *İsla-miyyetin İlk Devrinde Dinî-Siyasî Muhalefet Partileri* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1989, s. 82-87; Tadeusz Lewicki, «Les Ibâdites dans l'Ara-bie du Sud au Moyen Age», *FO*, I (1959), s. 5-9; Ch. Pellat, «al-Mukhtâr b. 'Awf al-Azdî», *EI²* (İng.), VII, 524-525.

İRFAN AYCAN